

ВІТЧИЗНЯНІ НАУКОВЦІ ПРО ХАРАКТЕР УКРАЇНЦІВ

І.І. Мартинчук, А.В. Разумова

АНОТАЦІЯ

У статті досліджуються погляди вітчизняних науковців, які безпосередньо чи опосередковано займалися вивченням характеру українців, порівнюються їх погляди і робиться спроба узагальнення та виокремлення рис українців, які є усталеними і притаманними саме цьому народу.

Результатом роботи є визначення системи рис, які притаманні українцям, виокремленням яких займалися вітчизняні вчені, вперше здійснено системний аналіз праць українських вчених, що працювали і в Україні, і за її межами, що дозволяє об'єктивно охарактеризувати характерні риси українців.

Ключові слова: українці, національний характер, вітчизняні вчені, дослідження.

Вивчення національного характеру українців, ціннісних орієнтацій є основою становлення особистісної орієнтації людини, системоутворюючим фактором у побудові виховного процесу. Проблеми витоків і складників українського національного характеру завжди були в полі зору вчених. Їхні погляди на особливості його формування пройшли шлях від споглядання й опису до активного осмислення і спроб сформулювати основні ідеологічні настанови, завдяки яким можна було б виховати нову людину.

Останніми роками активно вивченням національного характеру українців займаються Г. Лозко, О. Кульчицький, В. Киричук, В. Янів та інші. У своїх роботах дослідники орієнтуються на думки вітчизняних вчених ХІХ – початку ХХ ст. В. Онацького, І. Огієнка, Ф. Вовка, Ф. Колесси щодо рис характеру українців, але комплексного аналізу ми не знайшли. Кожен автор робить новаторські зауваження, які

враховані у подальших дослідженнях і проаналізовані. Отже, мета роботи – визначення суті, ознак і генези формування національного характеру українців у доробку українських науковців ХХ ст., приведення їх у систему.

Національний характер є найстійкішим компонентом і основою психічного складу нації. Національний характер є специфічною, історично утвореною системною цілісністю стійких різноманітних рис і властивостей, типових для даної національної спільноти, які надають цій спільноті якісної визначеності, що дає змогу відрізнити психологію однієї нації від інших. Національний характер не є вічною, незмінною субстанцією, він змінюється під впливом екологічних, історичних, соціокультурних, політичних факторів. Зокрема, національний характер українців зумовлюється природно-географічними, культурно-історичними, соціально-економічними та суспільно-політичними умовами життєдіяльності українського народу, він проявляється в культурі, мові, традиціях, звичаях, обрядах, ціннісних орієнтаціях українців. Національний характер характеризується сукупністю емоцій, почуттів, настроїв, інтенсивністю реакцій на події, що відбуваються. Відносна стійкість рис національного характеру, незважаючи на змінність соціального середовища, пояснюється тим, що виникає певна інерційність завдяки міжпоколінній передачі колективного досвіду. Риси національного характеру найяскравіше виражаються у специфічних для даної національної спільноти формах поведінки та видах діяльності. Оскільки основними сферами прояву національного характеру є різні види активності, тому й дослідження національного характеру потрібно проводити через вивчення господарської, етнічної та політичної історії нації, продуктів діяльності даної національної спільноти і стереотипних форм поведінки її представників [1].

Коли йдеться про національний характер того чи іншого народу, не можна говорити про різні „набори” чи „колекції” рис або мову, потрібно вести про ступінь сформованості тієї чи іншої риси, а також про специфіку їхнього прояву. Жодна риса національного характеру не є унікальною, зауважує А. Пономарьов, але унікальною є системна структура характерних особливостей нації, яка саме і зумовлює національну специфіку того чи іншого народу [2].

Усі компоненти українського національного характеру розвивались протягом багатьох століть. Основна соціокультурна лінія формування українського національного характеру пролягає від Трипільської доби, через Скіфську добу й епоху Київської Русі до Козаччини та періоду визвольних змагань. С. Єрмоленко вважає, що найсуттєвіше вплинули на формування засадничих структур українського національного характеру (землеробської, європейсько-цивілізаційної та козацької складової) такі спільноти як трипільці, осілі хліборобські племена Скіфії, літописні племена Київської Русі та українська людність козацької доби [3].

Важливий внесок у дослідження української ментальності та етнопсихології українців зробили вчені-українці з діаспори. Насамперед це „Студії з української ментальності та антропології” Ф. Вовка, „Українська духовність в її культурно-історичних виявах” Я. Яреми, „Головні риси українського світогляду в українській культурі” Д. Чижевського, „Світогляд українського народу” І. Мірчука, наукова праця Ю. Липи „Призначення України”, в яких автори пояснюють сутність українського менталітету та місце українського етносу у світовому розвитку. Цікаві підходи до вирішення проблеми відображено в роботах В. Щербаківського „Формация української нації”, В. Петрова „Походження українського народу”. Патріотичним спрямуванням відзначається монографія Д. Донцова „Дух нашої давнини”.

Великий доробок внесли своїми працями О. Кульчицький, Б. Цимбалістий, Є. Юнацький, М. Шлемкевич, В. Янів, праці яких були надруковані у повоєнні роки у США, Франції, Німеччині. Окремі їхні статті вміщені у збірці „Українська душа” [4].

Означені дослідники розглядають проблему ментальності з точки зору національно-обумовлених психофізичних властивостей.

Визначний вчений-історик В. Липинський в своєму ідеологічному творі „Листи до братів-хліборобів” українській вдачі посвятив цілий розділ [5].

Основною рисою української вдачі В. Липинський вважає індивідуалізм, але, вбачаючи насамперед небезпеки індивідуалізму, він наголошує в першу чергу не український індивідуалізм, але брак українського підпорядкування, або, щоб виразитися словами самого В. Липинського: „стихийний нахил до всякого індивідуалістичного анархізму і різної, отаманщини”. Сам індивідуалізм аж ніяк не є лихом, як це В. Липинський виказує на прикладі англійців: „Англійський провідник-індивідуаліст має стільки імперіалізму, містицизму, ідейності, волі та розуму, що він свій – даний йому, як й українцеві од природи – індивідуалізм та анархізм потрапить обмежити суверенною верховною владою одного (монархією) і обов’язком супроти своїх підвладних ... Українському провідникові таке обмеження вродженого йому індивідуалізму та анархізму даються дуже трудно”.

Друга характерна риса української вдачі – це перевага емоціональності над волею та інтелігентністю. Зробивши спостереження, В. Липинський його далі дуже пластично розвиває: „Надмірною чутливістю, при пропорційно заслабій волі та інтелігентності, пояснюється наша легка запальність і шкоре охолодження; пояснюється теж дразливість на дрібниці і байдужість до дійсного важних речей, яких розрізнати від дрібниць не вміємо”.

В іншому місці твору В. Липинський відзначає, що брак волюнтаризму в Україні був ще доповнений поширенням „соціального фаталізму”, тобто вірою в автоматичність поступу. Так, наприклад, переконання, що „український народ має прекрасну мову, чудову пісню, багату територію і сорок мільонів” доводило до ілюзії, що „при неминучій перемозі світової демократії витворять вони автоматично українську націю і дадуть їй власну державу”. Величезна перевага ендотипного тла над інтелектуальною надбудовою.

В. Липинський загострює увагу читачів на негативні прояви вдачі, вказуючи наскільки вони спричинили до наших історичних трагедій, а зробить це з тим більшим полином, що він завжди перебуває під впливом недавно пережитої нової трагедії, що впливала з анархізму вдачі, пасивності й утопічного мрійництва, без достатньої волеволі на чин, на ризик, на священну війну.

Д. Донцов розглядав націоналізм як світогляд українського народу. Центральною тезою теорії Донцова є принцип волі, тлумаченої ірраціоналістично. Основою, „грунтом” національної ідеології він вважав волю націй до життя, влади, експансії. Як важливу рису національної ідеології розглядається „національна романтика”, що ставить над усе загальнонаціональну ідею. Д. Донцов наполягав на „нетерпимості”, навіть „фанатизмі”, без яких, мовляв, не може успішно реалізовуватися національна ідеологія. Подібно до В. Липинського Д. Донцов вважав, що боротьба за самостійність є справою „активної меншості” (еліти) нації. Про „індивідуалістичний егоїзм” говорить у його праці, держава мала бути для одиниці. „Обиватель дивився на державу з точки погляду потреб і цілей одиниці, з погляду „природжених прав людини”, які в першій мірі мали респектуватися. Не з гори в діл, лише з долини в гору. Важне було не міць держави та її влади над всіма багатствами – матеріальними й людськими країни, лише забезпечення щастя одиниці або одиниць. Ясно, що коли при таким погляді на річ одиниця або народ приходили в суперечку з державою, з нацією – державнонаціональний ідеал відходив на другий плян. Нація не має права над одиницею, яка є суверенна до того степеня, що має право сецесії з даного національного або державного зв’язку. Щоб той, хто родився українцем, мусів бути

українцем, це було для провансальців нечуване насильство над „свобідною особистістю„ [6].

У 1938 р. вийшов твір Юрія Липи „Призначення України”. У цій роботі переважає ясний оптимістичний тон. Ю. Липа захоплюється українською людиною. Він відзначає значення фактору людини як такої, применшуючи значення географічних формуючих чинників і підходить правильно до аналізу української духовності, коли він її розглядає не у статичному стані, а в еволюції нашарувань, тобто в динамічному процесі формування української нації впродовж віків, розглядаючи послідовно впливи різних пришельців, чи різних культур, що діяли в Україні. Але, ми вважаємо, що він робить помилку, перебільшуючи вплив позитивних нашарувань при рівночасному применшенні впливу негативних. Коли Ю. Липа приймає, що українці від Трипілля мають давню хліборобську культуру з матріархатом, ніжністю, але й впертістю, завзятістю, розважливістю, тоді він відзначає збагачення позитивами індивідуалізму з його нахилом до краси мистецтва, шуканнями правди.

З поняттям української родини є тісно пов'язане поняття власної хати, дому. Це має ще й інше значення: дім – це те місце, де людина є людиною. Це – осередок людства для українців.

Липа Ю. применшує силу індивідуалізму в українців, а прибильшує їх дисциплінованість. Тим часом ціла низка місць з самого твору Липи вказує на наявність індивідуалізму, а тому його концепція видається штучною. Проте рівночасно Липа відзначає, що для українця характеристичне переконання в тому, що Україна є центром світу, і додає від себе такий коментар: „це є також нормальне для духовності – узnavати свій край за середину світу, як для одиниці фізично здорової узnavати передусім свій організм за довершеніший” [7].

Липа твердить при характеристиці українського проводу, що „не легко добре провадити людей з такими складними характерами, як українці”. Липа пише про українську войовничість, але одночасно є згадка, як то “кількадесят тисяч образів, мальованих вояками в таборах інтернованих, це на 95% – квіти, лагідні краєвиди і ідилії. Ба, й у сучасних бойовиків побачимо лагідно коліровані й умаєні квітами герби. З рештою, ця лагідність, а навіть „ніжність”, що її несправедливо дехто змішує з безсилістю, не зменшує бойовості, ані не виключає жорстокості”.

Взагалі констатації Ю. Липи виступають наче в певному контрасті, а чи навіть виразній опозиції до його сучасників, і він почувається, щоб очистити українську духовність (обмити) в очах оточення. Ю. Липа – інтелігентний та начитаний – може мати велике значення як стимул до шукань.

Яким Ярема у праці „Українська духовність в її культурно-історичних виявах” зазначає, що вдача людини чи народу – це не просто сума поодиноких властивостей, а суцільна структура. Він не є прихильником закостенілості національної вдачі, – навпаки, підкреслює „пластичність психіки”. Я. Ярема відносить українців в групу інтровертивних народів і як перший вияв інтровертизму вважає негативне відношення до зовнішнього світу, яке може проявитися у критичному ставленні у насміху над дійсністю. „Шляхом ізоляції, – зазначає Я. Ярема, – намагаємося як-небудь позбутися невиносимої дійсності. Ми утікаємо від неї на самоту, чи то у світ власний – внутрішній, або її не зауважуємо, або її ідеалізуємо. У всіх тих випадках займаємо супроти неї пасивну поставу”. Українську інтровертивність скріпили зовнішні впливи та історія. „Будучи сама наслідком інтроверсії, (історія) цю інтроверсію ще більше поглиблювала”. Безнастанні історичні лихоліття спричиняли кожний раз нову утечу від світу, а вслід за тим спадали на край і народ нові зовнішні лиха. На ґрунті такої психології виростала духовна культура, яка народ далі виховувала” [8].

Олександр Кульчицький у праці „Риси характерології українського народу” відзначає, що душу народу формували століттями різні чинники і вирізняє шість

чинників: 1). Расові; 2). Геопсихічні; 3). Історичні; 4). Соціопсихічні; 5). Культуроморфічні; 6). Доглибнопсихологічний [9].

Дослідник зупиняється на двох расових типах українського народу: динарському (44% загалу населення) та остійському (22%). Людину остійської раси Кульчицький характеризує як залежну в собі, яка уникає контактів з зовнішнім світом, залишаючись в інтимній сфері свого близького оточення („моя хата з краю”). Динарська вдача відзначається великою силою почуттів, вигуковістю. „Те, що в українській психіці відповідає „козацькому ідеалові”, виявляє переважно психічні тенденції динарської раси».

У статті „Світовідчуження українця” О. Кульчицький робить таке зауваження: „Розглядаючи по черзі поодинокі аспекти української психіки в їхньому відношенні до світосприймальних настанов, ми могли ствердити, що часто виявлялася виразна конвергенція, тобто збіжність напрямку тих чинників, що впливали на формацію української душі. Та іноді назначувалася і дивергенція, розбіжність діючих чинників...”. О. Кульчицький накреслює спільну структуру, виходячи від емоційно-почуттєвого характеру, від відомої “кордоцентричності” української вдачі. Кордоцентричність пов’язує з рефлексивністю, яка спрямована на само формування [10].

М. Шлемкевич у праці „Душа і пісня” з’ясовує місце української почуттєвості. Не заперечуючи великої сили й краси української пісні, М. Шлемкевич вказує на „зону небезпек, де починаються фатальні наслідки наших душевних скарбів”. Він думає, що „настроєва пісенність боїться твердої, ясної форми, бо форма вбиває настрої”.

Брак такої форми пробивається у нашій „славному і на всіх перехрестях називанім індивідуалізмі, український індивідуалізм є без індивідуальностей”. Індивідуалізм без ясних форм індивідуальностей це втеча у „свободу”, у широкий степ, це українська анархія. М. Шлемкевич українську „пісенність” вважає настільки притаманною для української вдачі, що „повне заперечення пісенної ліричності це значення самих себе. Це спроба самогубства – культурно зовсім безплідна” [11]. А Богдан Цимбалістий пропонує культурно-антропологічний підхід до проблеми національного характеру. Він виходить від твердження про становище жінки-матері в житті українців. Зі становища української жінки в українській спільноті впливає і її активність, і пов’язує що активність із типом нашої спільноти й культури [12].

Григорій Ващенко у „Виховному ідеалі” пише: „Традиційним ідеалом треба визнати той, що витримав іспит історії, найбільше відповідає психології народу та його призначенню, ввійшов у психіку мас, відбитий у народній творчості і в творах кращих митців та письменників, що стали духовними провідниками народу” [13].

Ідеал людини спирається на ідеал християнського гуманізму, а підставою – є вроджена релігійність українців. Джерелом релігійності є межове положення України, яке породжувало „межові ситуації” постійної загрози. Г. Ващенко вказує на центральне значення землі для української вдачі і окреслює це так: „Мирні хліборобські заняття сприяли лагідності вдачі українців і загальній інтелігентності їх, бо доісторичний хлібороб мав більше можливостей, ніж пастух чи ловець, призадумуватись над таємницями природи і людського життя. З цим також пов’язана певна глибина й багатство емоцій естетичних і емоцій кохання”. Автор зазначає, що несення допомоги в українців дуже поширене, „любов до Бога має сполучатися з любов’ю до ближнього, що виявляється передусім у ділах благодійності, в піклуванні про хворих, убогих, сиріт”. Дослідник підкреслює хоробрість українців: „українці не будучи агресивними, в той же час були дуже свободолюбними й не помирилися б зі становищем рабів” [14].

Про причини нашої невдачі Г. Ващенко пише таке: „Отже причин нашої недолі треба шукати в чині, в дії, – в тому що ми не хотіли, або не могли використати для блага Батьківщини своїх багатих природніх здібностей. Інакше: причиною нашої недолі є хиби болі” [15].

Дмитро Чижевський, характеризує головні риси українського світогляду, називає емоціоналізм, і як ціннісний елемент етики та релігії, і як шлях пізнання. „Філософія серця”, – на думку Д. Чижевського, – характерна для української думки, але ця філософія має не лише той сенс, що високо оцінюється почуття ... а саме серце – та найглибше захована в людині „безодня», яка породжує та зумовлює собою, так би мовити, „поверхню” нашої душі”. Далі вчений стверджує, що безумовною характерною рисою видатних українців, що знайшла вираз у їхній етиці: це (в певних умовах) – нахил до духовного усамітнення [16]. Це духовне усамітнення веде до визнання великої цінності за окремою особою, визнання для кожної людини права на власний, індивідуальний етичний шлях.

Володимир Янів, як фаховий психолог, концентрує свою увагу на аналізі літературних та наукових творів своїх попередників, систематизуючи та порівнюючи їх, для того щоб створити теоретичну базу, „робочу гіпотезу для всіх дальших шукань”. В. Янів проводить свої дослідження за допомогою індукції. Він розглядає проблеми протиставлення Сходу й Заходу з психологічного погляду; психологічного окциденталізму України з обґрунтуванням доказів про духовну спорідненість України з Європою; представляє ідеал української людини на підставі першоджерел літератури. Ідеальну людину В. Янів вивчає з перспективи відношення до інших людей („Соціальні інстинкти українців”), до Бога („Релігійність українців з етнопсихологічного погляду”) та з точки зору характеру у зв’язку з вихованням („Українська вдача та наш виховний ідеал”) [17].

Етнопсихологічні праці В. Яніва – це не лише синтез, але і новий шлях пошуку істини. Характеризуючи українську духовність, він підкреслює самотність України і зазначає, що „наша межовість в майбутньому може стати для нас нашою силою, так як поки що, вона є нашою слабкістю. Майбутнє, про яке писав В. Янів, це наше сьогодні. Тобто, у світлі процесів відновлення української держави важливим є питання наукового передбачення стабілізації та змін політичної системи в Україні.

Серед сучасних українських дослідників, що вивчають проблему ментальності, національного характеру, окремішності, своєрідності українського етносу слід відзначити роботу П.І. Гнатенка „Національний характер”. Ментальність, як чинник відродження найкращих традицій української нації розглянуті в роботах А. Бичко, І. Бичко, О. Нельми, М. Пірена та ін.

В роботі „Національний характер” автор досліджує місце національного характеру в структурі суспільної свідомості. На прикладі аналізу національних характерів різних народів розкриває його зміст. Значну увагу дослідник приділяє історико-філософському аналізу виникнення і розвитку даного явища. Зокрема він наголошує, що в філософській і суспільно-політичній думці XIX ст. в зв’язку з аналізом національного характеру того чи іншого народу формується поняття „дух народу”, яке отримує в подальшому широке розповсюдження [18].

Велику увагу дослідник приділяє національним почуттям, як складовій частині національної психології. Вони відіграють значну роль у визначенні поведінки окремого представника етносу, частини етносу і етносу в цілому. Національні почуття істотно впливають на прояви національного характеру будучи основою формування установок і стереотипів. Вони створюють ніби емоціонально-психологічний фон прояву національного характеру. Національні почуття іманентно властиві народностям, вони характеризують їх поряд з іншим властивостями. Наявність національних почуттів свідчить про здоровий дух нації. Будучи важливим компонентом масової свідомості, національні почуття проявляються в економічній, політичній, духовній сфері. Аналізуючи національний характер в структурі національної психології, автор вважає, що найбільш повно і всебічно проявляється національний характер в національній культурі, яка виражає етнічну своєрідність народу. В свою чергу, в національному

характері відображаються досягнення загальнолюдської культури. Тут особливо наочно ілюструється діалектика одиничного і загального, прояв одиничного в загальному.

І. Бичко зазначає, що специфічними рисами української ментальності є спрямованість на внутрішній емоційно-почуттєвий світ людини, у якому панує не холодний раціональний розрахунок „голови”, а жагучий поклик „серця” – в зв’язку з цим говорять про кордоцентризм української ментальності. Друга істотна риса української ментальності – її глибоко особистісний, з врахуванням непересічно-неповторного змісту людського існування у світі, підхід до тлумачення реальності, який, забезпечуючи унітарно-моністичну модель останньої, ставить натомість поліфонічно-плюралістичне її тлумачення, утверджує гармонійне розмаїття буття. Третя риса української ментальності – „антеїзм” – у якому розкривається така риса, як „зрощеність”, „злитість” людини з природою, лірично-поетичне, пісенне переживання рідної природи [19].

Отже, „ментальність”, в його тлумаченні, – це національний характер (дух), який проллється на світоглядно-філософському рівні і розкривається у спільній духовно-психологічній орієнтації певної суспільної, насамперед, етнонаціональної групи, що інтегрує потік, індивідуальних вражень, уявлень, тощо у цілісне світобачення, світосприйняття, світовідчуття”.

Галина Лозко зазначає що, поняття національний характер охоплює типові якості і психологічні особливості етнічної групи, яка має спільну територію, мову, історію, культуру, звичай, символи, що відрізняють їх від сусідніх народів. Історичні чинники впливають на войовничість українського народу, „оскільки ця країна завжди потребувала захисту від численних завойовників” [20]. Отже, витворився „авантюрично козацький тип характеру”.

Культура нації витворюється протягом довгого часу; починаючи з праобразів етнічної міфології і закінчуючи сучасною поетичною творчістю. Світовідчуття прадавніх українців органічно увійшло в ментальність їхніх нащадків. Національні образи світу, стереотипи поведінки, психічні реакції або оцінки певних подій чи осіб є відображенням етнічної ментальності, тобто того, що можна назвати „духом народу”. Національний характер найповніше відображається саме в культурі, в інтелекті нації.

Сучасний український етнограф А. Пономарьов вважає, що в українстві є два типи ментальності – землеробський та козацький. Першому з них притаманний пріоритет жінки перед чоловіком, другому – пріоритет чоловіка перед жінкою. Жінка в українстві – це символ стабільності й землеробської праці [21]. Окрім цього А. Пономарьов зазначає, що від козацтва починаються витoki української нації, бо саме з ним пов’язані пробудження національної самосвідомості, формування національних інтересів і національних цілей. Важливим рівнем самосвідомості українців, вважає автор, є етнічна самосвідомість, що включає два аспекти: усвідомлення генетичного зв’язку зі стародавньою Руссю і усвідомлення спільності з слов’янським світом.

Сучасний український дослідник Нельга О.В., говорячи про українство, як етноментальний феномен, наголошує на тому, що українців як етнос можна завжди „впізнати” через їхню неповторну ментальність. Вдавшись до розгляду ментальності українців, він групує її навколо таких рис, як мовна специфіка, гуманність, демократизм, селянськість та індивідуалізм. Автор вважає за необхідне визнати, що мова – це найперша й найважливіша ментальна відмінність будь-якого етносу від інших. Мова – це перевернутий в ідеальне й засвоєний й перетворений етносом зовнішній світ разом з історією його засвоєння та перетворення [22].

Щодо гуманності українців, то вона, на думку дослідника, має різні форми вияву: не войовничість (миролюбність, лагідність), милосердя (благодійність, не мстивість), щирість (душевність, сердечність, гостинність), демократичність (козацькі традиції виборності, рівноправність жінки у сім’ї і т.д.). Демократизм завжди пронизував увесь

устрій життя українського народу, ставши суттєвою ознакою його менталітету. Він утілював, з одного боку, засади гуманізму, а з іншого – волелюбності і рівноправ'я.

Загалом дослідник вважає, що така забарвленість, така специфіка українського менталітету зумовлена, в першу чергу, споконвічним землеробським способом життя українців. Разом з тим виділення окремих рис ментальності не означає, що інші етноси цих рис позбавлені. „Йдеться тільки про те, що ці риси виражені у українців найбільш виразно, рельєфно та інтенсивно”.

Отже, аналіз наукових досліджень вітчизняних науковців свідчить, що великого значення надається визначенню душі нації, її ціннісно-розумових устремлінь. Зацікавлення проблематикою української духовності зростає зокрема після невдачі Визвольних змагань початку ХХ ст.

Проблемою української ментальності в першу чергу починають займатися публіцисти та ідеологи. Зокрема, історик і соціолог Д. Віконська посилається на сучасну їй психологічну літературу, ідеолог Ю. Липа спирається на антропологічні та археологічні дослідження науковців, Д. Донцов, як літературний критик, спирається на аналіз творів. Однак у своїх висновках вони не завжди дбають про наукову аргументацію, тому, здебільшого, їхні твердження це тільки матеріал для порівняння.

Пізніші дослідники спираються на науковий апарат і дбають про наукову аргументацію. Зокрема це Д. Чижевський, який підходить до питання на підставі досліджень загальних тенденцій в українській філософії і робить певні висновки із аналізу характеристичних для українців стилів, в першу чергу їх роль в українській літературі; В. Щербаківський, який намагається знайти зв'язок української духовності у сучасній трансформації духовності мешканців Чорномор'я і Придніпров'я від праісторичних часів, доводячи спорідненість культури Трипілья з сучасною.

Сучасна народознавча наука розглядає ментальність як чинник відродження та відновлення найкращих традицій української нації. Зокрема питання українства як етноментального феномену в роботах О. Нельги, ментально-архетипний зміст етнічного у Б. Попова, етнічні складники етнічного характеру, соціопсихічні риси українців в роботах Г. Лозко, взаємозв'язок етногенезу українського етносу та процесу формування ментальності у М. Юрія та інше.

Таким чином, проаналізувавши дослідження вчених, ми дійшли певних висновків. Під впливом різних факторів в українського народу сформувались такі риси характеру, як волелюбність, тяжіння до рівноправності, хоробрість, відкритість, кмітливність, винахідливість, щедрість, збереження своїх традицій і вірувань. Демократизм характеру українців вимагав у всі часи та періоди і сьогодні вимагає демократичного устрою держави, демократичного змісту, форм і методів виховання. На ґрунті економічних і побутових умов, і, особливо, під впливом індивідуальної і практичної діяльності у нашого народу розвинулись такі якості, як переважання розуму і почуттів, що є прекрасною основою для творчості в галузі інтелектуальній та естетичній.

Продовжити дослідження можна у напрямку виявлення нових рис, які сформувались у молодого покоління українців під впливом таких явищ як індустріальний розвиток, урбанізація, масова культура, і які почали досліджувати молоді науковці.

РЕЗЮМЕ

Исследование характерных черт украинцев в работах отечественных ученых, изучающих типологию черт характера украинцев, позволило сравнить их взгляды и сделать попытку обобщения и выделения черт украинцев, которые являются устоявшимися и присущими именно этому народу. Значительное внимание уделяется национальным чувствам, как составной части национальной психологии. Национальные чувства существенно влияют на проявления национального характера,

являются основой формирования установок и стереотипов, - именно этот тезис проходит красной линией у многих исследователей характерологии украинцев.

Ключевые слова: отечественные ученые, украинцы, национальный характер.

SUMMARY

Study the characteristics of Ukrainians in the works of scientists studying the typology of the character traits of Ukrainians, allowing a comparison of their views and make an attempt to summarize and highlight features of the Ukrainians, who are well established and it is this inherent in the people. Considerable attention is paid to the national feelings, as part of the national psyche. National feeling significantly affect the manifestation of national character, are the basis of the formation of attitudes and stereotypes - that this argument runs like a red line for many researchers characterology Ukrainians.

Keywords: local scientists, the Ukrainians, the national character.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ:

1. Нариси до історії української етнопсихології [пер. з нім.] / В. Янів; Укр. Вільний Ун-т. – 2-е вид., переробл. і допов. – К.: Знання, 2008. – С.143.
2. Пономарьов А. Українська етнографія: Курс лекцій / А. Пономарьов. – К.: Либідь, 1994. – С.67.
3. Єрмоленко С. Що таке ментальність? / С. Єрмоленко // Літературна Україна – 1993. – №1, січень. – С.7.
4. Українська душа / За ред. В. Храмової. – К.: Фенікс, 1992. – 134 с..
5. Липинський В. Листи до братів-хліборобів / В. Липинський. – Київ-Філадельфія, 1995. - С.241-260.
6. Донцов Д. Дух нашої давнини / Д. Донцов. – Дрогобич: Відродження, 1991. – 341 с.
7. Липа Ю. Призначення України / Ю. Липа. – Нью-Йорк: Видавництво: Говерля, 1953. – 308 с.
8. Сухорський С. Ващенко і Ярема про психічні властивості українського народу / С. Сухорський // Рідна школа. – 1992. – №2. – С.2-4.
9. Кульчицький О. Риси характерології українського народу / О. Кульчицький // Енциклопедія українознавства: Загальна частина. – В 3 т. / Під гол. ред. В. Кубійовича; НАН України; Ін-т Укр. археографії; Наук. т-во ім. Шевченка в Сарселі (Франція); Фондація Енцікл. України в Канаді. – Перевид. в Україні. – К., 1995. – Т.2. – 1995. – С.369-375.
10. Кульчицький О. Світовідчуття українця / О. Кульчицький // Українська душа. Зб. наук. праць / Відп. ред. В.Храмова. – К.: Фенікс – С.48-51.
11. Шлемкевич М. Загублена українська людина / М. Шлемкевич. – К.: Фенікс, 1993. – С.167-168.
12. Цимбалістий Б. Родина і душа народу / Б. Цимбалістий // Українська душа. – Нью-Йорк, 1956. – С.26–43.
13. Ващенко Г. Психологічні властивості українців і причини наших невдач / Г. Ващенко // Рідна школа. – 1992. – №2. – С.31.
14. Ващенко Г. Вказ. твір. – С.34.
15. Там само. – С.38.
16. Чижевський Д. Українська філософія / Д. Чижевський // Філософські студії. – 1993. – №1. – С.48-57.
17. Янів В. Українська етнопсихологія і наш виховний ідеал / В. Янів // Народна творчість та етнографія. – 1998. – №5-6. – С.17-22.
18. Гнатенко П. Національний характер / П. Гнатенко. – К.: Дніпро, 1992. – С.196-202.

ІСТОРИЧНІ І ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ, № 2 (52), 2013 р.

19. Бичко Б. Ментальні особливості національної самосвідомості / Б. Бичко. – В кн.: Філософські обрії. Науково-теоретичний збірник. – №3 – 2000. – С.104-114.
20. Лозко Г.С. Українське народознавство / Г. Лозко. – Харків: Вид-во «Див», 2009. – С.271-276.
21. Пономарьов А. Дещо про національну свідомість / А. Пономарьов // Слово і час. – 1993. – №5. – С.81-83.
22. Нельга О.В. Теорія етносу. Курс лекцій / О.В. Нельга. – К.: «Тандем», 1997. – С.311-315.

Надійшла до редакції 12.06.2013 р.